

Reakcija reisu-l-uleme Džemaludin-ef. Čauševića na pandemiju tifusa 1917. godine

Emrah Đozić

svršenic fakulteta islamskih nauka u sarajevu
emrahdjovic94@gmail.com

Sažetak

U ovom radu obrađen je proglas reisu-l-uleme Džemaludin-ef. Čauševića iz 1917. godine. Proglas je upućen svim vjerskim službenicima u periodu kada se pojavio tifus na našim prostorima. Kako bi ispravno reagirali te podučili vjernike, vjerskim službenicima poslana su jasna smjernica u vezi s ponašanjem u okolnostima pandemije. Poseban akcenat stavljen je na higijenu kao i odnos prema bolesnicima te na vakcinaciju. Rad poredi i reakcije Islamske zajednice u vremenu dvije pandemije - pandemije tifusa i pandemije COVID-19.

Ključne riječi: reisu-l-ulema Džemaludin-ef. Čaušević, tifus, Prvi svjetski rat, pandemija, vakcinacija

Uvod

U toku Prvog svjetskog rata na Balkanu se proširio tifus, zarazna bolest koja je odnijela mnoge živote. Godine 1917. tifus se proširio i na naše prostore. U dokumentima koji se nalaze u Arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu navodi se da su zbog pandemije tifusa, naredne 1918. godine, mektebi-ibtidaije u Bratuncu i Srebrenici u mjesecu aprilu obustavile rad. Zaraženo je bilo nekoliko učenika i vjeroučitelj. Na sjednici

održanoj u junu donesena je odluka da se nastavna godina prekine te uspjeh vrednuje prema ocjenama iz aprila.¹

Tragom ovog dokumenta iz fonda *Muftijstvo Tuzla*, nailazimo i na dokument koji je poput proglasa upućen vjerskim službenicima ali i svim stanovnicima ovih prostora. Proglas je upućen od strane reisu-l-uleme za Bosnu i Hercegovinu Džemaludin-ef. Čauševića² pod brojem 54/1917 od 5. šabanu-l-muazzama 1335. odnosno 26. maja 1917. godine. Iz dokumenta se vidi kako je stanovništvo olahko shvatilo ovu zarazu te se prema njoj odnosilo kao i prema običnoj prehladi. Štaviše, nisu vjerovali medicinskim radnicima, poput naše današnje situacije u vezi sa pandemijom COVID-19.

Pandemija tifusa 1917. godine

Reisu-l-ulema Džemaludin-ef. Čaušević u ovom proglasu postavlja retorička pitanja - ako nam je kao muslimanima dužnost tražiti lijeka za bolesti, zbog čega će nam ustanova liječnika ako im ne vjerujemo i ne slušamo njihove preporuke: *Da po šeriatu-muhamediji ne smije musliman stanovati u onom mjestu gdje nema liječnika, to nam je svima poznato. A zašto će ta ustanova? Zašto će nam liječnik? Ta nije valjda zato da nas zabavlja svojim znanjem, nego da slušamo njegove savjete, da ga u svakoj potrebi pozovemo u pomoć. I eto mi imamo izučene liječnike, koji nam nareguju, da ne smimo dolaziti u dodir sa onim bolesnikom, koji se je razbolio od pjegavog tifusa, ali mi ih neslušamo. Zašto?*³

Dalje reis Čaušević spominje slučaj koji se desio po dolasku Austro-Ugarske, kada se na našim prostorima pojavila bolest ospica od koje je umiralo preko 20% zaraženih. Iako su postojale vakcine protiv ospica, stanovništvo je tome negodovalo, jer nisu dali da ih „vlasni“ vakcinišu i na taj način ubijaju: *Zato jer je često puta naša nehajnost tako velika, da smo na hiljade života stoga žrtvovali. Dosta je sjetiti se 1884. godine, kada su ospice harale. Tada je naime bilo silnih nepravilika i oblasti su uprav bile*

1 Arhiv GHB, Fond: Muftijstvo tuzlansko, 1918. godina

2 O reisu-l-ulemi Džemaludin-ef. Čauševiću vidi više: Enes Karić, Prilozi za povijest islamskog mišljenja u Bosni i Hercegovini XX stoljeća 1, El-Kalem, Sarajevo, 2004. godina; Reis Džemaludin Čaušević prosvjetitelj i reformator, Ljiljan, Sarajevo, 2002. godina.

3 Arhiv GHB, Fond: Muftijstvo tuzlansko, 1917. godina

nemoćne skršiti otpor, koga je naš narod pokazao protiv urezivanja⁴ ospica. Bilo ih je, koji su tako daleko išli, da su svoje ni čim opravdano uvjerenje opravdavali vjerskim propisima glupo tvrdeći, da je urezivanje ospica protiv islamskim propisima. Haša ve kella!⁵

Poslije se ispostavilo da je vakcinacija bila ispravan način sprečavanja širenja bolesti ospica. Tridesetak godina poslije, pojavom tifusa, opet su neki negodovali u pogledu pridržavanja mjera u cilju suzbijanja bolesti. Uvaženi reis Čaušević kaže: *Pa hoćemo li opet vratiti se u 1884. godinu? Izgleda da hoćemo, jer ima slučajeva, kojim se može dokazati, da je još dosta velik dio naroda istog uvjerenja kao i u 1884. godini. Da bi se narod iz toga bolesnog uvjerenja trgnuo, od prijeke je nužde uporaba svih raspoloživih sredstava i zauzimanje svih uglednijih i razboritijih članova islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Treba narodu živim primjerima dokazati tu njegovu zabludu. Upozoravati ga na slučajeve, gdje je u jednoj porodici nastala ta bolest i kroz kratko vrijeme zarazila sve one, koji su dolazili u dodir sa bolesnikom ili predmetima, koji su njegovim dodiranjem zaraženi.⁶*

S obzirom da je bolest uzela velikog maha i proširila se u mnogim mjestima Bosne i Hercegovine, reis Čaušević izdao je upute svim vjerskim službenicima, naročito vaizima, da koriste svaku priliku i savjetuju narod da sluša naredbe i savjete ljekara. Od službenika je tražio da ljudima objasne da se bolest ne smije kriti, već da se odmah prijavi liječniku: *Ovaki je postupak i s vjerskog gledišta zabranjen, jer je svaki musliman vjerom zadužen tražiti lijeka svakoj bolesti. A od koga drugog da potražuje lijeka osim od liječnika? Kako se liječničke mjere ne samo ne kose sa islamskim propisima, nego se upravo na istim osnivaju, to su baš vjerski službenici najpozvaniji da narodu otvore oči i upute ga na strogo izvršavanje liječničkih naloga, koji se sastoje u glavnom iz dvije tačke, a te su: paziti na čistoću i čuvati se dodira bolesnikova i predmeta, koji su po bolesniku zaraženi...⁷*

Kao danas, i tada je Islamska zajednica vodila računa o mjerama prevencije i nastojala, posredstvom vjerskih lica, vjernicima objasniti kako

4 Vakcinisanja

5 Arhiv GHB, Fond: Muftijstvo tuzlansko, 1917. godina

6 Ibid.

7 Ibid.

se ponašati i o čemu voditi računu kada je u pitanju zarazna bolest. U ovom proglasu Reisu-l-ulema donosi sljedeća pravila i upozorenja:

1. *Pjegavi tifus (pjegavac) koji počinje malaksalošću, a kašnje sa velikom vatrom i pjegama po tijelu, jest vrlo opasna i jako priljepčiva bolest. Od njega se vrlo često umire.*
2. *Bolesnik koji je u rdjavoju njezi, na pr. kada se krije kod kuće, mjesto da se odmah pošalje u bolnicu, skoro uvijek umire od pjegavca. U Sarajevu je takvih slučajeva u zadnje vrijeme, koliko je poznato bilo šest;*
3. *Bolesnik koji se nalazi u bolnici i u dobroj liječničkoj njezi, skoro uvijek ozdravlja;*
4. *Pjegavi tifus se dobije kad koga ujede zaražena uš. Dakle uši prenose pjegavac;*
5. *S toga je potrebno da se svaki dobro čuva od ušiju, te da se kloni zaušljivljenih ljudi, a još manje da sa njima sjedi ili spava u zajedničkoj odaji;*
6. *Čistoća tijela, glave (kose) i haljina, čišćenje od ušiju u glavi i u haljinama, najsigurnije je sredstvo da se čovjek sačuva od pjegavca. Svaki treba u svom krugu da savjetuje, da se svi dobro čiste, peru i trijebe od ušiju, ako su zaušljeni ili ako ih slučajno dobiju;*
7. *Osim toga najbolja je odbrana sunce, svjetlost i čist zrak u sobama, najveća čistoća kuća i stanova, često šerbetanje duvarova, pranje podova, iznašanje dušeka, jastuka, jorgana i mindera, što češće na sunce i čist zrak;*
8. *Svaki, pa i ženskinje, dužno je dati se pregledati od liječnika, i onda ako misli za se da je zdravo, jer samo liječnik može bolest odmah u početku poznati. Muslimansko ženskinje pregledavaće liječnik u prisustvu koga njihovog srodnika (oca, muža, brata i t. d.) ili koje povjerljive ženske osobe na pr. babice, bule i sl.*
9. *Niko nek ne bježi od pregledanja, jer to biva u korist onih što se pregledaju;*
10. *Svaki sumnjiv slučaj treba odmah prijaviti liječniku. Nipošto pak nije slobodno kriti bolesnika i zatajavati ga, jer bi to bila opasnost ne samo za onu kuću u kojoj je bolesnik, već za cijelu mahalalu, selo ili grad.⁸*

⁸ Ibid.

Reis Čaušević kaže da se svako mora držati ovih propisa, a naročito muslimani. Stoga, treba imati potpuno povjerenje u liječnike i njihove preporuke i savjete. U dijelu proglasa stoji: *Naš svijet često puta ima tako oprečno mišljenje, da se opisati ne da. Na primjer ne bi ti svezao zdravo goveče ili kljuse na ono mjesto, gdje je bilo šugavo svezano, ni pod koju cijenu tvrdeći da će se ošugati i da je ta bolest prelazna. A kada se razboli čeljade od mnogo opasnije bolesti, on će sasvim slobodno leći u njegovu postelju, s njime zajedno jesti i iz istog suda piti, njegovo odijelo obući i sve učiniti, kao da jedva čeka, kada će već jednom i na njega red doći, da ugine od te bolesti.*⁹

Čitajući i analizirajući ovaj proglas vidimo, kao da reis Čaušević živi u našem vremenu i piše o našem stanju i razmišljanju. Koliko puta čujemo neutemeljena i nestručna mišljenja onih koji su najmanje pozvani da o bolesti govore. Nerijetko možemo pročitati i čuti poneku od teorija zavjere, vidjeti slike „zapašivanja“ iz aviona, povezivanja COVID-19 i 5G mreže i slično. Najmanje se slušaju savjeti doktora i najmanje se lijeka traži kod struke. I danas ima onih koji su protiv vakcinisanja. Bolesti su različite, ali kao da je mišljenje nepromjenjivo i konstantno, bez obzira na smrtnost, na velik broj zaraženih, zatvaranje škola i drugih ustanova. Reis Čaušević ovaj proglas završava dovom: *Sa željom da se dragi Allah svojim neograničenim merhametom smiluje našem i onako ispaćenom narodu i poštedi ga od novih iskušenja, naređujem svim pozvanim, da blagom riječi narod upućuju u gornjem smislu, često mu napominjući da na Boga dž. šanuhu ne zaboravlja, jer on o svemu odlučuje i gdje Njegove pomoći nema, tu nikakva druga pomoć ne koristi.*¹⁰

Zaključak

Kao i prije nešto više od stotinu godina, i danas je Rijaset na čelu sa reisu-l-ulemom dr. Husein-ef. Kavazovićem brzo i odgovorno reagirao u vrijeme pandemije COVID-19. Primjeri su mnoge mjere prevencije na svim nivoima, posebno od vođenja posebne higijene i dezinfekcije u džamijama do organizacije vjerskog života na drugim nivoima, kao i

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

mektebske online nastave ali i drugih online sadržaja. Kao što je to bio slučaj početka teksta, obustavljanje nastave mektebi-ibtidaije u Brauncu i Srebrenici 1918. godine danas je to zasigurno pokazivanje odgovornosti putem online mektebske nastave. Kao primjer treba navesti specijalni, 84. broj *Novog Muallima*,¹¹ koji se posebno bavi vjerskim životom u vremenu pandemije.

Sigurno je to da Islamska zajednica pokazuje kontinuitet odgovornosti u kriznim vremenima - kako prije tako i danas, ali nažalost i dalje imamo prisustvo manjka kolektivne svijesti o zdravstvenoj odgovornosti.

أمره جوزيتش

رد رئيس العلماء جمال الدين شاونشيفيتش على عدوى التيفوس عام ١٩١٧م

تتناول هذه المقالة إعلان رئيس العلماء جمال الدين شاونشيفيتش من عام ١٩١٧م. وقد وجه هذا الإعلان إلى جميع موظفي المشيخة الإسلامية في الفترة التي ظهر فيها في أنحائنا عدوى مرض التيفوس. ولاتخاذهم الإجراءات اللازمة وتعليمهم الناس بالموضوع فقد أرسلت للموظفين توجيهات واضحة بخصوص سلوكهم في ظروف العدوى. وقد تمت الإشارة الخاصة إلى الإجراءات الصحية ومعاملة المصابين بالمرض والتطعيم. ومما ورد في هذه المقالة كذلك إجراء المقارنة بين رد المشيخة الإسلامية في حالي العدوى - عدوى التيفوس وعدوى الفيروس كوفيد ١٩.

Emrah Dozic

The Raisu 'l-Ulama Džemaludin-ef. Causevic's Reaction to the Outbreak of the Typhus pandemic in 1917

Summary

This paper deals with the proclamation of the Raisu 'l-Ulama Džemaludin-ef. Causevic from 1917. This proclamation was addressed to all religious officials in the period when typhus emerged in our area. In order to respond properly and educate believers, clear guidelines were sent to religious officials regarding behavior in the circumstances of a pandemic. Special emphasis was placed on hygiene as well as treatment of patients and vaccination. The paper also compares the reactions of the Islamic Community during two pandemics, the typhus pandemic and the COVID-19 pandemic.

¹¹ Vidi: *Novi Muallim*, br. 84, 2021. godina